

MOMENTUM *nytt*

ÅRGANG 3
NR. 3
1998

Medlemsbladet for MOMENTUM - Foreningen for Arm og Benprotesebukere

Innhold - Faste spalter

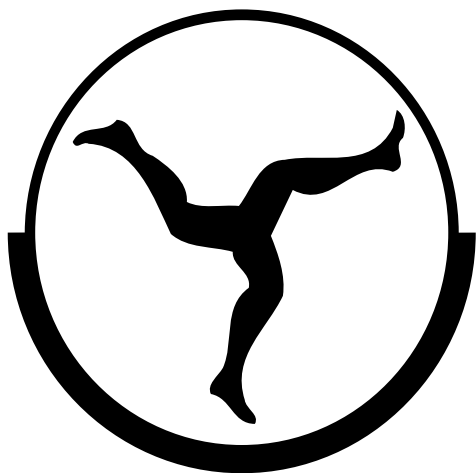
Leder/ Redaktør , s.2
Klara - Klok spalten s.10
Invitasjon til medlemskap, s.11

Ulike temaer av interesse

Deltakelse på ACA-
Den Amerikanske Koalisjonen For
Amputerte, s.3/4/5
Sir Douglas Bader, s.6/7
Protesenes utvikling frem til år 1500, s.8/9

SIR DOUGLAS BADER (1910-82)
Krigshelt, dobbeltamputert protesebruker
- og en av verdens mest mobile menn

MOMENTUM

Foreningen for Arm- og Benprotesebrukere

MOMENTUMnytt nr. 3/98

Utgiver: Medlemmene av MOMENTUM,
Grinistubben 6, 1343 Eiksmarka.
Utkommer 4 ganger årlig.

Redaktør: Anita Baastad,
Grinistubben 6, 1343 Eiksmarka.
Tlf: 67 14 79 42

Layout og sats: Anita Baastad
Trykk: Wisa Grafisk as

Styret:

Leder Nils-Odd Tønnevold,
tlf.: 22 44 87 97 (arbeid)
fax: 22 44 33 19

Nestleder Trond Helland,
tlf.: 22 71 37 74

Kasserer Nils Anders Hellberg,
tlf.: 66 79 74 31

Sekretær Aud Ranveig Nielsen,
tlf.: 32 87 22 58

Redaktør Anita Baastad
tlf.: 67 14 79 42

Styremedlem Geir Liang Jensen,
mbl.tlf.: 92 02 03 02

Styremedlem Ole Meyer,
tlf.: 32 82 02 67

Internett:

<http://www.pvv.ntnu.no/~slj/ momentum/>

Årskontingent:

- Hovedmedlemskap for protesebrukere minimum kr. 150.
 - Støttemedlemskap for pårørende og fagfolk minimum kr. 100.
 - Støttemedlemskap bedrift koster kr. 300.-
- . Gaver utover dette beløp mottas med takk!

Annonser:

Vennligst kontakt
Nils-Odd Tønnevold på tlf. 22 44 87 97
eller fax 22 44 33 19 for nærmere
informasjon.

Bankforbindelse: Postbanken
Kontonummer: 0814.51.71459

Forside - Douglas Bader - **Kilde:** Paul
Brickhills bok «EN AV DE FÅ»
J. W. CAPPELENS FORLAG OSLO 1955
Artikkelen om Douglas Bader bygger på
denne boken.

LEDER-/REDAKTØRSPALTE

Kjære Medlem,

Det går stadig fremover med MOMENTUM! Medlemstallet er mer enn fordoblet siden årsskiftet. Vi har også fått en ny annonsør, **Karlsson & Bergstrøm**.

*Vi sender **Karlsson & Bergstrøm** en hjertelig takk for deres tillit til vår relativt unge forening.*

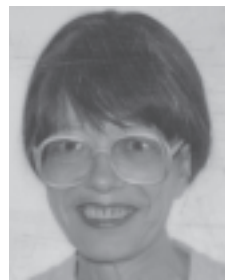
MOMENTUM ble nylig godkjent som støtteberettiget organisasjon og har mottatt kr. 80.500 i driftsstøtte fra Sosial- og Helsedepartementet. Styret vil bruke midlene til å satse optimalt på forbedring av tilbudet til våre medlemmer. I den anledning har Anita deltatt på den årlige konferansen til DEN AMERIKANSKE KOALISJONEN FOR AMPUTERTE I USA for å hente inspirasjon til nye ideer.

Som protesebruker er det viktig for selvtilliten å ha kjente personer å identifisere seg med. Det er mange protesebrukere som gjennom historien har satt spor etter seg på ulike felt - skuespillerinnen Sarah Bernhardt, Admiralen Horatio Nelson, utforskeren Henry de Tonty og flykapteinen Douglas Bader. Vi har i dette nummeret valgt å ta for oss Sir Douglas Bader fordi han er dette århundrets mest kjente protesebruker. Han deltok i slaget om Storbritannia i andre verdenskrig. Dette nummeret omhandler Douglas liv før krigen. Neste følger opp med krigshelten Douglas og endelig avsluttes historien om inspiratoren Douglas i januarutgaven.

Nok en føljetong starter nå - protesenes utvikling gjennom historien. I dette bladet vil vi ta for oss utviklingen fram til år 1500. Fortsettelsen vil følge i flere numre fremover - følg med, følg med!

En leser har tatt kontakt med oss. Han er så vidt vi vet den eneste i Norge som deltar i friidrettsstevner med ikke-protesebrukere. I august deltok han i VM i Birmingham - aktiviteter - 100m og lengde! Slå den! Og, vi hører gjerne fra dere. Kanskje noen av leserne har opplevelser dere vil dele med oss og andre i vårt vidstrakte land?

Med vennlig hilsen

Nils- Odd Tønnevold

Anita Baastad

Leder og Redaktør

Luxury Liner er enkel å hulle ren. Den gir total kontakt og jevn trykkfølelse.

Luxury Liner

Luxury Liner er en gélébasert, tøyforsterket innerhylse til bruk i legg- og lårproteser. Hylsen er laget av et mykt materiale som føles behagelig mot huden og reduserer friksjon. Gélésiden, som er i direkte kontakt med huden, er innsatt med mineralolje for å bevare hudens naturlige fuktighet.

Luxury Liner finnes i 2 utførelser; En med gjenger i bunnen for påskruing av pigg til "piggelås" og en uten.

Hver størrelse leveres i to tykkelser; 6 mm og 9 mm. Hylsene er tynnere på baksiden slik at det blir lettere å bøye kneet uten at hylsen kroller seg i bakkant og forårsaker blemmer.

For å få vite mer kontakt din ortopedingeniør eller

KARLSSON & BERGSTRÖM
PRODUKTER FOR ORTOPEDI OG REHABILITERING

TF 22 61 57 70. Fax 22 61 29 80.

SOSIALT SAMVÆR PÅ ACA!

Gracie Rosenberger t.v. kan synge - og hun får med seg publikum. Proteseene er ikke til hinder for hennes karriere og hun deler gjerne sitt livsmot med andre. Hun ønsker å delta i Reno neste år også.

To sjarmtroll! Kunstige ben og manglende underarm tar ikke livsgleden fra disse to. Guttens mål? Para-Olympics år 2004. TVI! TVI!

To redaktører: KFA- Sveriges Märten og undertegnede i ivrig samtale. Begge var imponert over arrangementet og håper at vi i Skandinavia vil bli stand til å arrangere noe tilsvarende i overskuelig fremtid.

CHICAGO JUNI 12-14, 1998.

STED: HOLIDAY INN

ANLEDNING: ACA'S ÅRLIGE MØTE

TILSTEDE: ca. fire hundre amputerte og andre med «skavanker» fra USA, Canada, Sverige og Norge samt pårørende, fagfolk og represanter fra proteseindustrien.

ACA

**Amputee Coalition
of America**

ACA - Amerikansk koalisjon for amputerte er en ikke-profitt interesseorganisasjon som går inn for gjennom kunnskap og støttegrupper å øke lemløses muligheter til å ta styring over egne liv. ACA og MOMENTUM har således sammenfallende mål. ACA er kommet et godt stykke på vei mot målet for integrering. Under t.v. ser man representanter for målgruppen sammen med president Clinton. Bildet er tatt i forbindelse med den amerikanske antidiskrimineringsloven av ikke-funksjonsfriske. ACA har deltatt aktivt i dette arbeidet.

Tekst: Anita Baastad - Foto: Siss Hamgaard

Arrangørens program varierte

- fra hvordan bli klar over eget ansvar og oppnå rettigheter
- til hvordan lage et engasjerende medlemsblad

Mellom disse ytterpunkter fantes det emner som

- barneprogrammer

- karate/vannaerobic
- støttegrupper for foreldre
- styrketrening/løpeundervisning
- selvforsvar for alle
- gjenvinne selvtilliten
- over/under kne-/albue- og hoftamputasjoner
- egenkontroll over sukkersyke
- siste nytt på protesefronten

Det var også satt av tid til underholdning.

12-14 juni skjedde spennende ting på Holiday Inn. ACAs deltakere satte tydelig preg på hotellet. Overalt så man protesebrukere. Noen i shorts uten kosmetikk på protesen(e).

Andre ga blaffen i å dekke til armprotesen(e) og atter noen lot være å bruke protese. Alle bar sine «skavanker» med stor selvfølgelighet. De hadde ingen tegn til mindreverdighetsfølelse. Det var også tydelig at mange kjente hverandre fra før og stemningen var på «topp».

Begivenheten beviste til fulle at arrangementet hadde mye å gi de oppsøkende. Tenk om vi hadde noe tilsvarende her på «berget»? Vel, nå vet jeg hva ett av MOMENTUMS langsiktige mål skal være. Nemlig, en årlig konferanse lik den ACA holder.

Dag 1 - 12. juni

Etter åpningstalene startet foredragene. Jeg valgte ut de jeg mente var av størst interesse for MOMENTUM.

- 1) Hvordan bli klar over eget ansvar og oppnå sine rettigheter?
- 2) Hvordan gjenvinne sin selvtillit?

1) Her lærte jeg ikke noe nytt fordi etter 35 år i «gamet» var prøving og feilingfasen for lengst over. Men nyamputerte hadde mye å hente her.

2) Jeg hadde forventet teori og ikke to topprente, smidige menn med en holdning og gangart ballettdanseren Rudolf Nurujev ville ha misunt dem. Vel vitende om at den ene brukte kneprotese ga meg «hakeslepp».

Hvordan sitte?
Hvordan gå?
Hvor se når man går?

Vi ble demonstrert betydningene av disse trivialiteter for så å få personlig instruksjon.

Og hva er det jeg ser? At mange faktisk forbedrer sin holdning. Med hevet hode og fast blick beveger de seg stolt fremover.

Dag 2 - 13. juni

Av dagens aktiviteter falt valget på

- 1) Selvforsvar
- 2) Egenkontroll over sukkersyke

1) Kommandosoldat, Ray Couch, fikk skutt av seg et ben i Vietnamkrigen. Han slet seg igjennom sorg/sinne/depresjonsprosessen og bestemte seg for å vende nederlag til seier. Sin kunnskap om det å sloss bringer han nå videre til gamle, barn og protesebrukere. Ray kan dette med å provosere og få folk til å angripe seg. Stor var gleden til en ung, nyamputert da han klarte å få Ray i gulvet.

2) Tre fagfolk holdt innlegg. Tørr statistikk og annet materiale ble utlevert, bl.a. et infohefte «Take charge of your diabetes». 15,7 mill. (5,9%) av befolkningen er diabetikere. Årlig øker antallet med 798.000. I 1993/1995 mistet 201.000 sine legger pga. diabetes. Heldigvis! Mye kan gjøres for å forebygge følgene av sykdommen.

På oppfordring om å komme med innlegg, svarte publikum sporenstreks. Det gikk heftig for seg. En sa: «det er sukkersyken som har makten over meg. Det er lite jeg kan gjøre. Bare avvente det uavvendelige».

En interessant og aktuell forelesning for MOMENTUM.

GLIMT FRA UTSTILLINGENE

Utrolig hvor langt teknologien er kommet. Føtter som ved en enkel manøvrering endrer helhøyden! Den som hadde slike.

Utstillerne var rause. Vi fikk forsyne oss med brosjyrer, bøker og video. Mye tid ble forståelig nok tilbrakt på messen. Det var så mye å se at man omtrent ikke så skogen for bare trær. Ett er sikkert! Protesemakeri er kunst. Bare se selv - Enig?

All grunn til å holde denne nesen høyt i sky.

Disse hendene gjorde meg andektig! «Det er makt i de foldede hender», rant meg i hu.

Disse to karene kjenner nok noen av dere igjen? Det er Dennis Oehler og Todd Schaufhauser som var på Idrettshøgskolen på Sogn i fjor og holdt løpetreningskurs.

Det gjorde de også på denne konferansen.

Dag 2 ble avsluttet med en bankett og underholdning.

George Velazques underholdt i beste gangsterstil.

Denne mannen kan danse!!! Med en leggprotese har han steppet og danset seg fram til to tredjeplasser, en annenplass og har vunnet den prestisje tunge prisen.

- GOLDEN APPLE AWARD -

Foto: Ian Gregsons - INTERNETT

Dag 3 - 14. juni

Valgene falt denne dagen på

- 1) Funksjonelle armproteser (over albue)
- 2) Internett og anvendeligheten av dette medium
- 3) Hvordan utvikle et medlemsblad

1) Slides, proteser og demonstrasjoner viste hvor selvhjulpne en armprotesebruker kan bli. Man så barn leke helt uanfektet av sin(e) protese(r). Det jeg her så lar seg vanskelig beskrive. Kan bare si at jeg ble glad. Glad for at vi lever i dette århundre hvor proteseutviklingen er kommet så langt.

2) Al Pike, ACAs president redegjorde for amputertes deltakelse på Internett og hvilken betydning Internett har for muligheter til kunnskap. Det er bare fantasien som setter grenser. Tast adressen www.amputee-coalition.org og du vil se mulighetene selv.

3) Richard L. Mooney er redaktør og bistår støttegrupper når de skal lage medlemsblad. Sammen med Nancy M. Carroll (som jeg desverre ikke fikk tatt noe bilde av) ga de en innføring i hvordan lage et medlemsblad som medlemmene kjenner seg igjen i og som fenger. Det var mange gode tips og hente.

Og så var det hele over for mitt vedkommende.

Tre hektiske, lærerike og spennende døgn var tilbakelagt. Jeg hadde måttet foreta valg. Hadde truffet mange sterke skjebner. Sett betydningen av dette arrangementet fra orkesterplass. Kommer aldri til å glemme en relativt nyamputert mann som ankom hengende på to krykker og med et ansiktsuttrykk lik ti sorger og syv begravelser. Etter bare en dag skiftet ansiktsuttrykket fra sorg til optimisme og krykkene ble kastet. Helt sant. Kors på halsen. Vil heller aldri komme til å glemme ungene som løp omkring. En på to lårproteser. En med armprotese. De voksne som ga så fullstendig blaffen i hvordan deres proteser måtte virke på betjeningen på hotellet. Nakne stålrør som stakk ned i elegante, høyhælte selskapsko.

Neste ACAs årlige møte vil foregå i Reno, Nevada. Har du anledning - REIS!

Du vil garantert ikke angre på den vitamininnsprøytingen arrangementet gir deg.

Sir Douglas Bader - «EN AV DE FÅ» -

Om jagerskvadronen 242 uttalte Churchill: «Aldri i menneskehetens krigshistorie har så mange skyldt så meget til så få». Det hadde han rett i og Douglas var en av «de få» i Slaget om Storbritannia. Verden hadde sett anderledes ut i dag om det slaget var blitt tapt.

OPPVEKST

Muligens er svaret på hvorfor akkurat Douglas Roberts Steuart Bader ble dette århundrets mest kjente protesebruker å finne i hans oppvekstkår?

Faren, Frederick var en kjent ingeniør i India. Moren, Jessie, var 17 år da hun giftet seg og hadde allerede en sønn, Frederick, kalt Derick, da hun ventet nummer 2. Hun ble anbefalt abort, men som den stapumpen hun var, nektet hun. Staheten hadde hun fra sin mor Jessie, som igjen hadde arvet den fra sin far, John Steuart Amos. Han forlot England i 1840 og arbeidet seg over til India som tømmermann på en båt. Hans kjennskap til snekkeryrket og sjømannslivet var null, men vel fremme i India klarte han å ende opp som offiser i den indiske marine.

Hans eldste datter Jessie var like fryktløs og lot seg ikke skremme av hans redselshistorier. Det var særlig en han yndet å fortelle. «Henrettelsen av opprørerne i 1857». Dramatisk beskrev han for døtrene hvordan opprørerne ble bundet fast foran kanonmunningene for deretter å bli skutt i filler. Selv hadde en arvet arm havnet i hans lomme!

Jessie skulle få behov for sin fryktløshet. Hun ble tidlig enke og oppdro sine døtre, Jessie og Hazel, alene i Kotri, et svært urolig hjørne av

India (nåværende Pakistan). Faren tok permisjon slik at Jessie (nr.2) kunne føde i England. 21.februar 1910 hørtes illsinte vræl fra en nyfødt i utkanten av London. Til ektemannen, jordmoren og tante Hazel kunne legen annonsere: «Den lille bråkmakeren er kommet». Bråkmakeren fikk navnet Douglas Roberts Steuart.

Tre dager senere fikk mor og barn meslinger og ble adskilt. Like etter måtte moren underkaste seg en operasjon. Da hun hadde kommet seg, reiste hun, mannen og Derick til India og lot Douglas være igjen hos noen slektninger på Isle of Man. To år gammel ble han gjenforenet med familien.

Storebroren på fire var svært sjalu! Som morens øyensten kunne han tillate seg det meste overfor sin fredsommelige og sårbare lillebror som følte seg fremmed i India. Men Douglas lærte fort å ta igjen. Guttungene ble for det meste tatt hånd om av barnepleiersker som hadde sin fulle hyre med å holde dem fra hverandre.

I 1913 flyttet familien tilbake til England. Året etter ble faren offiser i ingeniørtroppen i Frankrike. Nå skulle moren ha overoppsynet med villstyringene. Det var ingen lett oppgave. Og når noe skar seg, fikk alltid Douglas skylden. Han lærte etter hvert at straff var en naturlig

del av livet - og ble fryktløs. Ingen utfordring var for stor hvis den bare ga han oppmerksomhet.

Da han begynte på skolen fikk han de større guttene å bryne seg på. Da en av dem vred armen rundt på Derick, forsvarte Douglas broren med stort hell og vant de større guttenes respekt.

Douglas var ikke noe skolelyst. Å kaste bort energi på realfag og matematikk gadd han ikke. Når det gjaldt latin og gresk, gjorde han det han måtte, men ikke mer. I hans karakterbok sto det ofte: «Meget flink, men kunne gjøre det bedre hvis han forsøkte.»

Faren døde i 1922 og Douglas måtte ta leksene på alvor. Hans muligheter for høyere utdanning lå i et stipendium. Han fant det særdeles ubehagelig å skulle bevise at han: «... kunne gjøre det bedre hvis han forsøkte.» Han gjorde en innsats, men lot det aldri gå utover sporten! Han ble kaptein på cricket-, rugby- og fotballaget og vant hvert eneste løp han deltok i og satte ny skolerekord i ballkast det siste året på skolen. En meget fornøyd rektor fortalte Douglas at han også hadde vunnet et stipendium til St. Edwards School i Oxford. Med rektor Kendalls avskjedsord: «Hold selsikkerheten din i tømme. La ikke iveren din ta overhånd» forlot Douglas skolen St. Edwards School.

Douglas syntes født med «englevakt». Han ble utsatt for motorsykel-, bilkrasj og to flystyrter - og overlevet.

Intelligens og god fysikk var han også i besittelse av. Han spilte cricket, rugby, fotball, var en god sprinter og mestret hekkeløp. Han var også en god skytter! Gymlæreren trente han opp til å sikte og trekke av før konsentrasjonen fikk han til å skjelve på hånden (en ferdidighet som skulle komme godt med siden). Men det var **jagerflyger han ville bli.**

*Bare 18 år!
Man aner allerede her den britiske arrogansen som er skapt av generasjoners lederstilling, og som tar for gitt at privilegier og immunitet vil bli respektert selv i en verden hvor vold og overgrep er internasjonale fenomen.*

Tur-retur - «SEIER/NEDERLAG»

På vei inn i R.A.F. hadde Douglas og motorsykkelen et ublidt møte med en ku som resulterte i at Douglas havnet i grøften og den obligatoriske uniformshatten, som var festet på frontlykten, skiftet utseende til en hermetikkboks som noen hadde vrent opp lokket på. Han fikk gjennomgå for dette på sitt første appellmøte. «Om han trodde han var en klovn», var sersjantens bitende bemerkning der han stirret Douglas iskaldt inn i øynene.

Individualisten, kjekkasen og stabeisen Douglas hadde mange tunge stunder før han ble utnevnt som «Pilot Offiser Bader».

**Guttedørmmen er gått i oppfyllelse!!!
Douglas foran en Gamecock-jager.**

Året er 1931

Douglas stortrivdes! Var populær, skjønt noen hadde vanskeligheter med å svelge ham. Jentene tilbad ham. Det ble snakket om å få han på rugbylandslaget.

Kunstflyvning opptok ham meget. Han brøt reglene om om ikke å fly under 500 foot over bakken. Kjekkasen kunne ikke dy seg, ble oppdaget og fikk kjeft så det suste av skvadronsjefen, hvis mål var å trene opp dristige og brukbare krigsflyvere. Hans beskjed til den unge, selvsikre flygeren var: «Nå får du slutte å vise deg».

Kraftig provosert av en som spurte sarkastisk: «Du har det kanskje bare i kjeften?», brøt han reglene om ikke å fly for lavt. Resultatet ble katastrofalt - en av vingene fikk bakkekontakt, flyet styrtet og ble til vrak i løpet av få sekunder.

14. desember 1931! Restene av flyet Douglas deltok i en flyverkunstoppvisning.

VEIEN TILBAKE

Douglas var ved bevissthet da hjelpemannskapet kom til. I ambulansesbilen fikte han til en av hjelpemannskapene - og følte at æren var reddet. På sykehuset sloss de for hans liv i tre døgn.

Høyre ben ble amputert rett over den knuste kneskålen med engang. Det venstre ble tatt 15 cm nedenfor tre dager etter krasjet pga. koldbrann.

Douglas var i sin tilstand likegyldig til alt som foregikk rundt han og gled inn i døden. En ukjent kvinnestemme fra korridoren trengte inn i hans omtåkede hjerne: «Hysj! Vær stille! Det er en ung mann som ligger for døden der inne.» Ordene vekket STABEISEN. Kampen om livet skulle ennå fortsette i noen døgn, men han hadde bestemt seg. Han ville leve (opplevelsen bevirket til at han aldri senere var redd for døden). Nå kom staheten og hans gode fysikk ham til hjelp. Med det tok tid før det gikk opp for Douglas konsekvensene av amputasjonene. Han måtte til og med gjennomgå en reamputasjon pga. blodansamlinger i stumpen. Men den kamplystne unge Douglas lærte seg å gå. Etter et halvt år på sykehuset kom han seg ut og rehabiliteringen begynte.

Douglas var heldig. Han traff brødrene Dessoutter som hadde vært flyingeniører, men da en av dem mistet et ben i et flycrash, gikk de over til å lage kunstige ben. De utstyrte Douglas med ben som han lærte seg å gå, spille golf og danse med uten hverken krykker eller kjepp. Ferdighetene kom ikke lett. Han virkelig kjempet, men det lå ikke i hans natur å gi seg. Å lære dette ble en fiks ide hos ham - og han klarte det!

På det personlige plan opplevet han byråkratiet på det verste. Til tross for at han beviste at han var i stand til å fly og kjøre bil, fikk han ikke lov til å fly alene.

Da han ble tilbudt jobb i oljeselskapet Shell godtok han tilbudet, men det å selge flybensin var langt fra det samme som å fly selv. Han opplevet også at venninnen hans ble sendt utenlands for å glemme ham. Moren hennes syntes ikke han lenger var et passende parti for datteren.

Lykken står den kjekke bi, heter det. I tilfellet Douglas var det sant. På en liten kaffe i Windlesham, traff han kvinnen i sitt liv. Serveringsdamen, Thelmas og Douglas øyne møttes - og «noe» skjedde der og da. Han trodde lenge hun var serveringsdame, men hun tilhørte det øvre sjikt. Faren hadde vært Wing-commander og stefaren var oberstløytnant. Hun hadde rett og slett tatt seg en sommerjobb og bodde hos sin bestemor. Torsdag, 5. oktober 1934 giftet de seg i all beskjedenhet og hemmelighet på et kontor i Hampstead.

Hemmelighetskremmeriet varte i fire år. De traff hverandre i weekendene. En eller annen gang i denne perioden fikk Thelma lurt Douglas med til en spåkone som fortalte at Douglas ville bli berømt og æret av kongen.

Mørke skyer spredte seg over Europa. Hitler invaderte Polen. England erklærte krig og var i beitt for flygere. Douglas meldte seg til tjeneste som flyver - og intet annet. Denne gangen ble han godtatt.

Fortsetter neste nummer.

PROTESENE'S UTVIKLING FREM TIL ÅR 1500

HISTORIE

Proteser i en eller annen form har eksistert like lenge som menneskeheten selv. Det skyldes hovedsakelig behovet for nødvendig mobilitet til å kunne brødfø seg.

Litt generell historikk er på sin plass når man begir seg i kast med noe så ambisiøst som å fortelle om de første protesene.

I Carl Grimbergs **MENNESKENES LIV OG HISTORIE** - utgave 1958, s. 28, bind 1 gjør han et tankeeksperiment hva gjelder det vi kaller historisk tid - altså den tiden av menneskehetens historie som vi vet noe om. Den enorme forandringen som har funnet sted fra steinalderen til atomalderen er skjedd i løpet av femten tusen år!

Tankeeksperimentet går ut på at utviklingen fra apemenneske til våre dagers mennesker har tatt 24 timer, ikke en halv million år.

Fra midnatt og fram til kl. 12 levde apemenneskene som har etterlatt seg noen primitive steinredskaper. Kl. 14 trer Pro-Neandertalere inn på arenaen. En høyere utviklet sådan dukker opp så sent som kl. 20 og ved 22.30 - 23 tiden ankommer Cro-Magnonmenneskene - og enda befinner vi oss i den eldre steinalder! Men i den siste timen går utviklingen stadig raskere. I løpet av tre kvarter avløses den eldre steinalderen av den yngre for så å bli avløst av bronsealderen og jernalderen.

Historikere i Egypt og Babylonia begynner å skrive ned begivenheter ca 20 minutter før døgnet ebber ut. Vår tidsregning starter 6 minutter før kl. 24! Tiden fra Napoleonskrigene og frem til 1958 tar ca 30 sekunder. Så kan jo du, kjære leser, lure på hva poenget med dette tankeeksperimentet er?

Vel, Grimbergs tankeeksperiment er en god illustrasjon på den dynamiske og stadig hurtigere utvikling som finner sted.

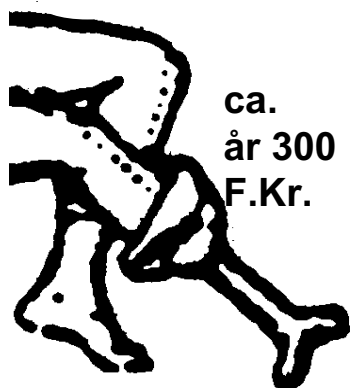
På protesefronten var det nærmest stillstand i tusenvis av år. Kriger og medisinske fremskritt økte imidlertid interessen for å lage mere funksjonelle proteser.

REDSKAPENE - METODENE

Med de tidlige steinalderredskaper, slik som flintsteinen t.v. (ca. to millioner år), utviklet menneskene etterhvert mer avanserte redskaper. Ved å gni flintsteiner mot hverandre ble kniveggene sylkvasse. Det er bevist at amputasjoner fant sted for ca. 45 tusen år siden. Altså lenge før vår historiske tid - de siste 20 minutter før midnatt. Mon tro inkaene brukte slike sylkvasse «kniver» når de laget hull i kraniet for å drive ut onde ånder eller kurere hodepine?

CAPUA - BENET

ca.
år 300
F.Kr.

Antikkens proteser begynte som enkle krykker av tre med lærkopper. Etter hvert utviklet disse seg til brukbare proteser som ga relativt stor bevegelsesfrihet. En fordypning i trebenet ble polstret med klesfiller for å dempe trykk- og sårsmarter.

Capua-benet t.v. er den eldste kjente protesen man vet om. I 1858 ble det funnet en vase i en hule i Capua, Italia. Derav navnet. Vasen var utsmykket med en tegning som viser en mann utstyrt med en leggprotese laget av kobber og tre. Det formodes at fotstykket som mangler også var av tre.

Dessverre eksisterer ikke denne vasen lenger. Den gikk tapt under andre verdenskrig da museet «The Royal College of Surgeons» i London ble bombet.

KRIGERS BETYDNING FOR PROTESEUTVIKLINGEN

PARADOKSET KRIG

Er det overhodet mulig at det kan komme noe positivt ut av kriger?

Medfødte deformiteter ble i tidligere tider sett på som en straff fra oven, men i krig mistet både menige og offiserer lemmer. Dette synliggjorde at skjebnen er blind og at deformiteter ikke er en straff for tidligere synder. Slikt sett kan man si at det er kommet noe positivt ut av kriger.

Historikeren Herodotus (424 f.Kr.) forteller om Hegistratus, en persisk soldat, som var tjoret fast til en stolpe i påvente av dødstraffens fullbyrdelse. Han rømte ved å kutte av seg foten og erstatte den med en innretning av tre. Med denne «trefoten» klarte han å komme seg 45 km fra fangeleiren før han ble tatt til fange igjen og halshugd.

Pliny den eldre (23-79 f. Kr.), en romersk skolert forteller om den romerske generalen, Marcus Sergius, som ledet sin legion mot Kartago i den andre Puniske krigen i år 218-210 f. Kr.. Marcus ble påført 23 skader og fikk sin høyre arm amputert. En jernhånd ble laget til ham slik at han kunne holde skjoldet foran seg i sin videre krigføring.

I den mørke middelalderen ga ridderrollen status og mange av ridderne var faktisk «protesebrukere». Etter å ha mistet et lem, laget rustningsmakere jernproteser til dem. Proteseene utgjorde en del av selve rustningen og skjulte således rytterens skavank. Proteseene var for tunge til å kunne gå med og dugde kun på hesteryggen. Når ridderene kom hjem fra krigene måtte de enten hinke på det friske benet eller bruke et primitivt treben, noe de ofte følte som en skam. Da som nå var ønsket stort om å se «normal» ut og skjule svakheter.

Oppfinnelsen av krutt bevirket til at riddere i rustninger forsvant fra krigsarenaen og krigerne ble mer sårbare. Dermed steg tallet på arm- og benløse og behovet for proteser likeså.

PROTESEMAKERNE - HVEM VAR DE? - OG HVEM VAR DET SOM FIKK PROTESER?

Ortopediteknikk (lage proteser og andre hjelpemidler for å bevege seg) i tidligere tider vites det lite om. Når det gjelder de enkle treprotesene antas det at de ble laget med primitive hjelpemidler og da som oftest av nevenyttige personer i nærmiljøet. Etterhvert kom snekkere og smeder inn i bildet.

Rustningsmakeri derimot var et eget fag. Det har seg vel av at en flott rustning ga status.

RUSTNINGENS ENKELTE BESTANDSDELER

Rustningsdelene satt sammen til en dress som ga rimelig sikkerhet på slagmarken for rytteren, men ikke for hesten! Det tok da heller ikke lang tid før også hesten fikk sin egen rustning, jfr. neste spalte

Rustningsmakernes proteser var det bare de rike og privilegerte som hadde adgang til. Deres store kunnskap om kroppsdeler til tross - de evnet ikke å lage proteser som fungerte på landjorda. Armproteser ble laget for å holde skjoldet på plass for rytteren. Benprotesene for å sitte fast i stigbøylene.

Menneskene hadde allerede bygget pyramider og den kinesiske muren lenge før vår tidsregning. Men når det gjaldt utvikling av proteser så sto det på stedet hvil i tusenvis av år. Hvorfor?

Dette skyldes hovedsakelig at de som fikk ødelagt armer eller ben blødde ihjel eller døde av voldsomme smerter, manglende hygiene eller infeksjon. Det var først i sen middelalder at kirurgien gjorde såpass store fremskritt at det var mulig å redde liv ved amputasjon.

Neste nummer tar for seg utviklingen de neste 400 år.

Kilder:
Nils-Odds hovedoppgave til Heriot-Watt University i Edinburgh
Internett,
<http://pele.repos.nwu.edu/nupoc/prostHistory.htm>
Carl Grimberg
Bildene er hentet fra:
Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon 1985
Treasures of Britain 1976
Encarta Encyclopedia 1997
Av:
Anita Baastad

KLARA KLOK SPALTEN

MOMENTUMs lege Geir Liang Jensen og advokat Paul Rynning stiller gjerne sine medisinske og juridiske kunnskaper til din disposisjon. Du kan oppleve mange AHA-opplevelser, men da må du spørre og det oppfordres du hermed til å gjøre. Du oppfordres også til å bidra med egne erfaringer som protesebruker. Ved å gjøre det bidrar **DU** til at andre protesebrukere (les: medmennesker) får ta del i dine sorger og gleder. Vennligst send inn dine spørsmål og andre innlegg til MOMENTUM v/Redaktør Anita Baastad, Grinistubben 6, 1343 Eiksmarka. **VELKOMMEN!**

JURISTEN SVARER

Paul Rynning er privatpraktiserende advokat og medlem av Den Norske Advokatforening. Han svarer gjerne på spørsmål av juridisk art.

Kjære Paul,

Jeg har vært uføretrygdet i mange år og bruker tekniske hjelpemidler som bil og mobiltelefon, og har også dispensasjon fra parkeringsbestemmelsene.

De tekniske hjelpemidlene har jeg kommet i besittelse av fordi andre uføretrygdede har fortalt meg om mine rettigheter.

For mitt vedkommende har trygdekontorets taushet om mine rettigheter bevirket til at jeg har utsatt meg selv for unødvendig utrygghet og fare.

For en som ikke kan gå og kjører bil til daglig er en mobiltelefon en sikkerhetsventil for en selv og pårørende.

Mitt spørsmål til deg er derfor: «Plikter trygdekontorene å fortelle klientene om deres rettigheter/ plikter når søknad om uføretrygd er innvilget?»

Hilsen uførepensjonist

Kjære Uførepensjonist,

Ansatte i trygdeetaten har en alminnelig veiledningsplikt innenfor sitt område. Dette følger av forvaltningslovens regler, og det er i den nye folketrygdloven av 1997 gitt en direkte henvisning til forvaltningsloven.

Veiledningsplikten gjelder innenfor trygdeetatens saksområde. Trygdekontoret har derfor plikt til å opplyse om de rettigheter som følger av folketrygdloven, hvorav krav settes frem og reglene for saksbehandlingen. Det gjelder her kun en alminnelig veiledningsplikt. Det mest naturlige er da at spørsmål og henvendelser fra publikum utløser plikt til å gi veiledning. De ansatte på trygdekontoret har også et selvstendig ansvar for å gi opplysninger om rettigheter, når dette kan være naturlig, f. eks. i forbindelse med en samtale.

Vennlig hilsen
Paul Rynning

LEGEN SVARER

Geir Liang Jensen er lege, protesebruker og medlem i MOMENTUM. Han svarer gjerne på spørsmål angående sykdom og protesebruk.

Kjære Lesere,

I dette nummeret skal jeg gi noen tips om diabetes og pleie av amputasjonsstumpen. Veldig mange av de som amputeres i dag har diabetes.

For denne gruppen protesebrukere er god hygienisk pleie av amputasjonsstumpen enda viktigere enn for andre grupper.

Høyt blodsukker over lengre tid skader nerver i huden. Det betyr at diabetikere ofte har nedsatt følsomhet og smertesans i huden på bena. Dette fører igjen til at de lettere utvikler sår enn andre. I tillegg fører sukkersyken med seg en gradvis forkalkning av små blodårer. Dette betyr langsommere tilheling av sår og økt fare for infeksjon.

Amputerte med sukkersyke oppfordres derfor til å være ekstra nøye med å se over amputasjonsstumpen hver dag.

Se etter sår og trykkmerker. Sjekk huden. Tørr hud disponerer for infeksjon og bør smøres med litt fuktighetskrem eller lignende. Stumpen bør vaskes så ofte som mulig, helst hver dag. Ikke bruk sterke vaskemidler, kun litt såpe og vann. Ikke gni huden hardt, men tørk forsiktig. Det anbefales at stumpen vaskes om kvelden rett før sengetid, for da får huden luftet seg etter vask og gjenvinner sin naturlige bakterieflora.

Rene sokker hver dag bør være en selvfølge.

Følger man disse enkle rådene kan man langt på vei unngå sår, infeksjoner og det som verre er.

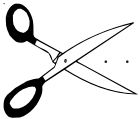
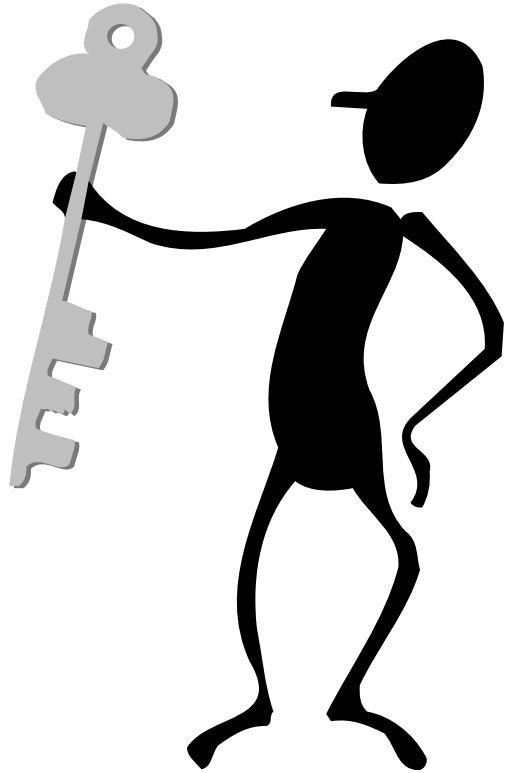
Vennlig hilsen
Geir Liang Jensen

VELKOMMEN!

Medlemskap i MOMENTUM kan være nøkkelen til informasjon, inspirasjon og muntrasjon!

Vi ønsker arm- og benamputerte, venner, pårørende, ortopediingeniører, teknikere, fysio- og ergoterapeuter, medisinsk fagpersonell og leverandører hjertelig velkommen i MOMENTUM for å fremme saker av felles interesse.

Vennligst kryss av det som passer.

_____ Ja, jeg ønsker å bli medlem i MOMENTUM, Foreningen for Arm- og Benprotesebrukere

Navn:

Adresse:

Postnr. og poststed:

Telefon: Mobiltl: Fax:

Fødselsår:

Dato og signatur:

Medlemstype (vennligst sett kryss):

Hovedmedlemskap (for arm- og benprotesebrukere)

Støttemedlemskap (for venner, pårørende og fagpersonell)

Bedriftsmedlemskap (for verksteder og leverandører)

Hovedmedlemskap koster minimum kr. 150.- pr. år.

Støttemedlemskap koster minimum kr. 100.- pr. år.

Bedriftsmedlemsskap koster minimum kr. 300.- pr. år.

Beløp utover
dette mottas
med takk!

Vennligst klipp ut denne slippen og legg den i posten til:

MOMENTUM, Grinistubben 6, 1343 Eiksmarka

Eller send den per fax 22 44 33 19.

MOMENTUM respekterer taushetsplikten nedfelt i «lov om personregistre» m. m..

ICEROSS®

GJØR LIVET ENKLERE - VELG ICEROSS!

**Iceross
Comfort**

Leveres med eller uten
distal kobling.

**Iceross
Comfort Plus**

Leveres med eller uten
distal kobling.

**Iceross
Clear**

Leveres med eller uten
distal kobling.

**Iceross
Two Color**

Leveres kun med
distal kobling.

**Distal
Cup**

Brukes i kombinasjon med
ICEROSS Silikonhylser.
Egnet for overfølsomme
eller koniske, "benete"
stumper.

Produktene i ICEROSS sortimentet er laget i et holdbart og følsomt silikonmateriale av svært høy kvalitet som med sin mykhet gir deg god komfort. Alle ICEROSS-hylser med distal kobling er utstyrt med en stabiliserende forsterkning (patentert) som holder stumpens nedre del på plass, og hindrer pumping.

Med ICEROSS oppnår du en effektiv kobling mellom protese og stump som beskytter bløtdelene dine og som holder protesen på plass til enhver tid.

Kontakt din ortopediingeniør eller Göran Garbergs,
Pi Medical, for ytterligere informasjon.

Pi Medical

Box 67, S-751 03 UPPSALA

Tel +46 18 15 21 15. Fax +46 18 13 06 09